

Berachot Sources 44

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף לה עמוד א

ועל כלן הן פירות הארץ הן פירות האילן הן ירקות הן על היוצא מהם אפי' פת ויין אם ברך שהכל יצא ובלבד שיברכנו על אותו דבר בעצמו הא אם היו לפניו דבר הראוי לשהכל ושאר דברים הראוי' לשאר ברכות וברך שהכל על הראוי לו לא נפטרו האחרות אא"כ היה דעתו על כך שמ"מ לא הותקן לכתחלה מטבע ברכת שהכל אלא לדבר שלא הוברר לנו דבר ליחס בו מציאותו ממנו כגון דבר שאין גדולו מן הארץ וכן על דברים שאין להם חשיבות והוא שאמר על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון חלב ביצים בשר וגבינה ודגים אומר שהכל וכן על החומץ ועל הנובלות ר"ל תמרים שנפלו מן העץ קודם בישולם והוא הדין לשאר פירות שהם על דרך זה ועל הגובאי והוא הארבה ר' יהודה חולק על החומץ ועל הגובאי שמאחר שהם מין קללה אין מברכין עליהם כלל והרי החומץ הפסיד בעצמו של יין והגובאי מפסיד את הצמחים ומ"מ הלכה כחכמים אלא שקצת מפרשים כתבו שאינו מברך על החומץ אלא בשחושש בגרונו אבל בשתיה ממש לא שהרי מזיק הוא לו וכן ראיתי לקצת חכמי הדור שבדיעבד לחם נפטר בברכת מיני מזונות כל שברכו על הפת בפרט על הדרך שכתבנו ואין נראה לי:

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צה עמוד ב ד"ה אומר שהכל

אומר שהכל נהיה בדברו - ולמעוטי אתא דלא יברך על הפת ברכת המוציא דהא לאו לחם הוא ועל היין לא יברך בורא פרי הגפן ועל התבשיל אם הוא מה' המינים כגון דייסא לא יברך בורא מיני מזונות.

באור הלכה סימן רד סעיף א

סעיף א

* ופת שעפשה - עיין במ"ב ודע דמבואר ברמב"ם דכל אלו שברכתן שהכל ברכה אחרונה שלהם בנ"ר ומוכח שם דגם על הפת שעפשה קאי ולכאורה כיון דעדיין חזי לאכילה קצת איך יפטר מברכת המזון דבשלמא לענין ברכת המוציא שהיא דרבנן כיון דלא חשיבי אמרו שיברך רק שהכל אבל לענין בהמ"ז שהיא דאורייתא איך נפקע חיובו והלא עכ"פ ע"י הדחק חזי למיכליה והלא בגמרא ל"ו ע"ב מדמי ליוה"כ ולענין יוה"כ משמע ביומא לכאורה דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה מדאמר שם [פ' ע"ב] דכשאכל לולבי גפנים חייב ומסתברא דלולבי גפנים לאו אכילה גמורה היא אלא ע"י הדחק וכן מוכח בהדיא בסימן ר"ב ס"ב דלענין ברכה שמה אכילה ומברך עליה ברכתה הראוי' לה ובענינו משום דלא חשיבא גרעו מדרגתה אבל לא מסתברא דמשום הכי יהיה פטור לגמרי ואולי י"ל דדוקא כשלא אכל כדי שביעה דחיוב בהמ"ז שלו הוא מדרבנן בעלמא אבל כשאכל כדי שביעה דבהמ"ז שלו הוא מדאורייתא חייב לברך בהמ"ז כיון דע"י הדחק חזי לאכילה ואף דמתחלה בירך שהכל לית לן בה וכעין מה שפסק השו"ע לענין פת כיסנין בסימן קס"ח ס"ו ע"ש וצ"ע למעשה:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ברכות פרק ו משנה ג

[ג] חומץ, "אלכל". ונובלות, הם הפירות הנובלים מן העץ כשהם פגים לפני שיבשלו. ומה שאמר ר' יהודה כל שהוא מין קללה ר"ל הארבה ופירות שנשרו קודם בשולן. ופירוש מין "נוע". ואין הלכה כר' יהודה.

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ח

הפת שעפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטירות על כולן מברך תחלה שהכל, וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך נ בורא נפשות, וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו.

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ח

הפת שעפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטירות על כולן מברך תחלה שהכל, וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך נ בורא נפשות, וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף מ עמוד ב

בושלי כומר. פ"ח תמרים שאינן נגמרין לאכילה באילן וכומרין אותן בתבן או בעפר ומתחממין ומתבשלין כמו מכמר בשרא (פסחים נ"ח א'), כומר של ענבים (ב"מ ע"ד א').

ר"ש מסכת דמאי פרק א משנה א

נובלות תמרה. (שם ב) ר' אליעזר ור' זירא חד אמר בושלי כומר מניחין אותו באילן להצטמק מל' עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) ויש מפרשין שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין וחד אמר תמרי דזיקא /והא/ דמשמע דדמאי פטור אבל ודאי בעי עשורי ולא מיפטר מטעם הפקר למאן דאמר תמרי דזיקא מפרש התם דהכא במאי עסקינן כגון שעשאן גורן דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו:

משנה ברורה סימן רב ס"ק נ

(נ) מברך שהכל - ואחריהם בנ"ר [נח] ולא דמי לס"ב גבי בוסר דאפילו לא הגיע לכפול הלבן דמברכין עליו בפה"א ומ"ש סופי ענבים דמברכין עליהם שהכל י"ל דשאני התם דענבים מעליא נינהו [נט] אלא שלא נגמרו עדיין משא"כ הכא דמקולקלים הם דאין עומדין אלא לחומץ ולא עדיפי ממשקין היוצאין מהן דברכתן רק שהכל זהו ג"כ טעם היש מפרשים בנובלות תמרים דמברכין עליהן שהכל דגרעי משאר תמרים שאין מתבשלין על האילן לעולם:

באור הלכה סימן רב סעיף ט

שבשלם ושרפם וכו' - עיין במ"ב במש"כ בשם יש מפרשים שפירשו דהוא מין תמרים שאין מתבשלין על האילן ונותנין אותן בעפר או בתבן להתחמם וכו'. ודע דמדברי הלחם חמודות על המשניות שמובא בא"ר מבואר דמיירי בזה שלא טמן בעפר דאם טמן בעפר ונתבשל הו"ל כשאר פירות האילן ומברך בפה"ע. אכן לפ"ז אמאי קרי ליה בש"ס בושלי כמרא הלא בבושלי כמרא מברך בפה"ע ודוחק לומר שכונת הש"ס שהוא עומד לבושלי כמרא ועוד יש להביא ראיה מפירוש ר"ח שהובא בתוס' ר"י ובא"ז שכתב שהוא פירות שאין נכשרין לאכילה כלל וכומרין אותן בעפר להתבשל וא"כ לפ"ז בתחלה ע"כ שאין מברכין עליו כלל כיון דאין ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק וע"כ מה שאמר הגמ' דמברכין שהכל היינו אחר שתקנם ע"י חימום בעפר וכה"ג ומצאתי בא"ר סימן ר"ד בשם הפרישה שגם הוא סובר כן לדינא דלאחר שכמרן בעפר אפ"ה אינו מברך רק שהכל אמנם אח"ז ראיתי בספר מג"ג שהביא בשם תשובת פנים מאירות ח"א סי' ס"ה וגם הוא מצדד כן דבישול ע"י הכימור בעפר או בתבן וכדומה מהני לברך בפה"ע אך לא הביא ראיה לזה ע"ש. ולמעשה צ"ע. ודע עוד דהרמב"ם בפירוש המשנה פירש על נוכלות הפירות שנפלו מן האילן פגים קודם שיתבשלו וכ"כ תר"י וז"ל הפירות שנפלו קודם בישולן [ובאשכול כתב ג"כ כעין זה וז"ל שהשירן או נפלו קודם שבשלו] והטור בסימן ר"ד כתב על נוכלות מין תמרים שאין מתבשלין על האילן ומשמע מזה דדוקא מין תמרים רעים שאין יכולין להתבשל על האילן אבל סתם תמרים שהשירן או נפלו קודם בישולם לא נשתנית ברכתן משום זה ואזיל לטעמיה בסימן ר"ב ס"ב דשאר כל האילנות חשיב פרי שלהן משיוציאו אף שלא נגמר עדיין בישולן כלל ונוכל לומר דלפיכך השמיט המחבר בפנים את דעת הרמב"ם ותר"י בזה משום דאזיל לטעמיה בסימן ר"ב דפסק בשאר כל האילנות משיוציאו חשיב פרי ומה לי אם השירן בעצמו או נפלו ממילא [שוב מצאתי בבית מאיר שכתב ג"כ דלפיכך תמה הב"י על הרי"ו שכתב דנובלות היינו שלא נגמר בישולן משום דאזיל לטעמיה] ואמנם לפי מה שהערכנו שם דדין זה אינו ברור ממילא אם נפלו מעצמן קודם בישולן ג"כ אפשר דמברך שהכל אח"כ מצאתי בנ"א שהעיר ג"כ מסעיף הנ"ל:

ב"ח יורה דעה סימן רצד

א [ו]כי תבואו אל הארץ וגו' כל הנוטע וכו' עד כולם חייבין בערלה ופטורים מרבעי. איכא לתמוה דבסוף פרק קמא דערלה (מ"ח) תנן ענקוקלות (פירוש ענבים שלקו קודם שהביאו שלישי בישולן) והחרצנים והזגים וכו' אסורין בערלה ובאשרה ובנזיר ומותרין ברבעי והנובלות כולן אסורות (פירוש בין בערלה בין ברבעי) כך פירשו כל המפרשים דליכא לפרש נוכלות מותרים ברבעי דאם כן הוה ליה למיכללינהו לנובלות בהדי ענקוקלות וכו' בחד בבא דכולהו אסורין בערלה ומותרין ברבעי אלא בעל כרחך מדקתני ברישא ענקוקלות וכו' אסורין בערלה ומותרין ברבעי ובתרי הכי תני הנובלות כולן אסורות אלמא דכולן אסורות בין בערלה בין ברבעי בין בנזיר בין באשרה קאמר ורבינו כתב בהיפך דנובלות נמי אסורין בערלה ומותרין ברבעי:

ונראה דעת רבינו מדאמרין בפרק כיצד מברכין (ברכות סוף דף מ') אהא דתנן (שם) על הנובלות מברך שהכל דקא סלקא דעתך דפליגי אמוראי חד אמר בושלי כמרא ופירש הר"ר שמשון (דמאי פ"א מ"א ד"ה נוכלות) תמרים שלא יתבשלו באילן לעולם ותולשין אותן ומניחין אותן בעפר זה על זה להתבשל וחד אמר תמרי דזיקא פירוש שהרוח משירן

ופריך למאן דאמר תמרי דזיקא בורא פרי העץ בעי לברוכי שהרי לא נשתנו לקלקל [בגמרא לקללה] ומסיק אלא בהך נובלות סתמא דתנן מברך עליו שהכל כולי עלמא לא פליגי דבושלי כמרא הוא כי פליגי בנובלות תמרה דתנן בריש דמאי (פ"א מ"א) הקלין שבדמאי שהקילו חכמים דהלוקחן מעם הארץ אינו צריך לעשרן דכיון דאין חשובין אין עם הארץ חס עליהם וקא חשיב נובלות תמרה התם פליגי בה חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא והשתא סבירא ליה לרבינו כיון דבתמרי דזיקא כולי עלמא לא פליגי דמברך עלייהו בורא פרי העץ אם כן הא דתנן הכא והנובלות כולן אסורות אף משום רבעי בעל כרחך דהאי נובלות סתמא לא מיירי אלא בתמרי דזיקא דכיון דחשיב פירי דמברך עליה בורא פרי העץ חשיב נמי פירי לענין רבעי אבל בושלי כמרא כולי עלמא לא פליגי דפטורים מרבעי דלא חשיב פירי מדלא מברך עליו בורא פרי העץ אלא שהכל:

ולפע"ד נראה דדבר ברור הוא שהרי הגאונים גבי צלף תלאו זה בזה מדלגבי ערלה לאו פירא הוא לגבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכין עליה בורא פרי העץ כדכתב הרי"ף בריש פרק כיצד מברכין (כה ב) ולכך כתב רבינו התמרים שאינן מתבשלין כלומר שדרכן שאינן מתבשלים לעולם דהיינו בושלי כמרא פטורין מרבעי ולא היה צריך לפרש דתמרי דזיקא חייבין ברבעי משום דדבר פשוט הוא דפרי גמור הוא ועוד דנשמע ממילא מדיוקא מדלא קא פטורין מרבעי אלא תמרים שאינן מתבשלים אלמא דתמרי דזיקא דעדיפא מיניהו חייבין ברבעי דאם לא כן הוה ליה לאשמועינן רבותא דאפילו תמרי דזיקא פטורין מרבעי כל שכן בושלי כמרא ונראה דהרמב"ם דכתב בסוף פרק ט' דהלכות מעשר שני (הלכה יג) בסתם כלשון המשנה והנובלות כולן אסורות לא קאמר אלא בתמרי דזיקא דאילו בושלי כמרא אינן פירי ואינן חייבין ברבעי ולא פליגי רבינו והרמב"ם בזה כלל אבל בית יוסף עלה על דעתו דהרמב"ם מחייב ברבעי תמרים שאינן מתבשלין ורבינו פליגי עליה וכן כתב בשולחן ערוך (ס"א) שתי סברות בזה וולפע"ד נראה דלא דק דליכא פלוגתא בהא דפשיטא דאינו חייב ברבעי אלא תמרי דזיקא אבל תמרים שאינן מתבשלין פטורין מרבעי ואמוראי לא פליגי אלא בנובלות תמרה דדמאי ואיכא למאן דאמר דתמרי דזיקא כיון דאינן חשובות רובו הפקר הילכך פטורין מן הדמאי וכן פירש הרמב"ם במשנה ריש דמאי וכן פסק ריש פרק י"ג מהלכות מעשר (הלכה א) וז"ל ונובלות תמרה והן שעדיין לא הטילו שאור פירוש דרכן של תמרים שיתפחו כלחם חמץ בעת הבישול ואלו הרוח השירן בעוד שלא הטילו שאור לא חשיבי אף על פי שנקרא פרי כיון דרובו הפקר:

ש"ך יורה דעה סימן רצד ס"ק ה

(ה) ויש מי שאוסר כו'. בב"ח כתוב דהמחבר לא דק דליכא פלוגתא בהא ונובלות דמחייב הרמב"ם היינו בתמרי זיקי כו' ע"ש שהאריך וכל דבריו אינם נכונים בראש מ"ש דהטור מפרש המשנה בתמרי זיקי והטור מיירי בבושלי כמרי הוא דוחק גדול שעיקר הדין השנוי במשנה לא יביא הטור ודין אחר שלא הזכיר שם יביא מסברתו ועוד שהרי הרא"ש בהלכות ערלה מפרש המשנה בין בתמרי זיקי בין בושלי כמרי ועוד דהא בפ' כיצד מברכין (דף מ') אמרינן דנובלות סתמא היינו בושלי כמרי ואיך יפרש הטור נובלות דמתני' בתמרי זיקי דוקא ונהי דהרא"ש מפרש לה בין בתמרי זיקי בין בבושלי כמרי וצ"ל לדעתו דהא דקאמר הש"ס התם בנובלות סתמא כ"ע לא פליגי דבושלי כמרא הוא (כי פליגי בנובלות תמרי דדמאי כו') היינו נובלות דכיצד מברכין אבל נובלות סתמא דמתני' אחריתי זיקי נמי משמע מכל מקום ודאי דבושלי כמרי נמי משמע, ודברי הרמב"ם בפ' המשניות נראין ברורים דנובלות הנזכר סתמא בכל דוכתי בושלי כמרי משמע ולא תמרי זיקי לכך פי' בפכ"מ נובלות (דמברכים שהכל) הם הפירות אשר נפלו מן האילן קודם שיתבשלו עכ"ל והוא פירוש דבושלא כמרא אבל בתמרי זיקי מברכין לכולי עלמא בורא פרי העץ כדאיתא בש"ס ותמרי זיקי היינו אפילו שנתבשלו רק שנפלו מחמת הרוח שהשירן ולכך בריש דמאי דתנן נובלות תמרי פי' נובלות הן התמרים הנופלים מן הדקל כשהרוח מנשבת והוא ג"כ רובן הפקר עכ"ל ר"ל דלענין דמאי אפילו תמרי זיקי פטורים מדמאי דאף ע"ג דנתבשלו כהוגן מכל מקום כיון שנפלו מהדקל מחמת הרוח רובו הפקר הן אבל לענין ברכות כיון דפירות גמורים הן מברך בפה"ע והיינו דפשיטא לש"ס תמרי זיקי מי איכא למ"ד דלא מברך בפה"ע והכי קאמר בש"ס בשלמא למ"ד (נובלות תמרי דדמאי) תמרי זיקי היינו דהכא קרי ליה נובלות סתמא והתם קרי ליה נובלות תמרי אלא למ"ד בושלי כמרי ליתני אידי ואידי נובלות תמרי או אידי ואידי נובלות סתמא קשיא וזה טעמו של הרמב"ם שפסק כמ"ד תמרי זיקי דמ"ד בושלי כמרא סליקא בקשיא ולכך בספ"ק דערלה דתנן נמי נובלות סתמא פירש הרמב"ם נובלות מן האילנות מן הפרי קודם שיגמור בישולו אסור בכל ר"ל בערלה וברבעי עכ"ל והיינו בושלי כמרי כמ"ש בפ' המשנה בפכ"מ ולכך בחבור הי"ד כ' הרמב"ם פ"ח מהלכות ברכות דין ח' נובלות שהן פגין מברך שהכל ולכך כתב בספ"ט מהלכות ערלה סתמא והנובלות כולן אסורות והיינו בושלי כמרא ולכן בר"פ י"ג מהלכות מעשר כ' ונובלות תמרי והן שעדיין לא הטילו שאור והיינו תמרי זיקי וכמ"ש הב"ח וא"כ מכל זה מוכח להדיא דנובלות תמרי דאסור הרמב"ם היינו אפילו בושלי כמרא דלא כהב"ח וגם נראה שמ"ש הב"ח אבל הרמב"ם פי' הנובלות אסורות בכל אף ברבעי רמז לפי' המשנה ולישנא דפי' הכי דייקא ועוד שבחבור לא הזכיר בפירוש אף ברבעי ואם כן בפירוש המשנה שם כ' להדיא שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו דלא כהב"ח שלא השגיח לראות בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ואין להקשות דלמא הא דמחייב הרמב"ם היינו בנפלו מן האילן קודם שנתבשלו דאלו נשארו על האילן היו מתבשלין והא דמחייב הטור היינו באינן מתבשלים אפילו בלא נפילה דדוחק לחלק

בהכי ועוד דסוף סוף הרמב"ם סובר דנובלות דמתני' חייב אף ברבעי אם כן נובלות דהטור חייב ברבעי ועוד דע"כ מדברי הרמב"ם גופיה מוכח דאין חילוק שהרי בפ"ח מהלכות ברכות לא הזכיר שנפלו מן האילן אלא שכ' שהפגין הן נובלות דבושלי כמרא וממ"ש הגאונים דקפריסין מדלגבי ערלה לאו פרי הוא לענין ברכה נמי לא מברכינן בפה"ע אין ראייה שהרי הרמב"ם והר"ש וברטנורה בפירוש המשנה ושאר מפרשים פי' דנובלות בושלי כמרי חייב ברבעי אף על גב דלענין ברכה קי"ל דמברכינן שהכל אלא יש לומר מאי דלא הוי פירי לגבי ערלה ודאי לא מברכינן בפ"ע אבל יש לומר דמאי דהוי פירי לענין ערלה משכחת לה נמי דמברכינן שהכל ועוד דהא בערלה באמת פטורים אלא דברבעי חייבים ועי"ל דלא למדו כן הגאונים אלא כגון קפריסין והדומה לו שהוא טפל לפרי אבל לא בגוף הפרי עצמו ודו"ק, העולה מכל זה שדברי המחבר ברורים ושלא כדת השיג עליו הב"ח ואדרבה איפכא קשיא לי למה כתב סברת הטור בסתם וסברת רמב"ם בלשון יש מי שאוסר איפכא הוי ליה למעבד דהא כל המפרשים הסכימו לדעת הרמב"ם וכ"נ עיקר:

רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף מ עמוד ב

גמ'. וז"ל מאי נובלות וכו' חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא עכ"ל. עיין ברש"י (ד"ה בושלי כמרא) שפירש וז"ל כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם עכ"ל, ומבאר מדבריו דהויין מין קללה משום שנתקלקלו ע"י שנשרפו בחמה. אך הר"ש (דמאי פ"א מ"א ד"ה נובלות) פירש באופן אחר וז"ל יש מפרשין שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין עכ"ל, ובמס' ערלה (פ"א מ"ח) כתב "בושלי כמרא תמרים פגין שאינם רואיים לאכילה וכומרים אותן בעפר להתבשל", ומבאר שפירש דבושלי כומרא היינו פירות שנתלשו מן העץ לפני שנתבשלו כל צרכן.

ונראה שכן פירש הרמב"ם שפסק (פ"ח מהל' ברכות ה"ח) וז"ל והנובלות שהן פגין וכו' מברך תחלה שהכל עכ"ל. ונראה דפגין הן כשיעור בוסר וכדמבאר ברמב"ם (פ"ה מהל' שמיטה ויובל הל' ט"ו) וז"ל אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר וכו' אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהן פגין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות עכ"ל, והנה קיימא לן במשנה (ערלה פ"א מ"ז) דסמדר מותר בערלה ובוסר אסור, ומבאר דחל חלות שם פרי בבוסר, וכן משמע ממה שפסק הרמב"ם (פ"ה מהל' נזירות ה"ב) וז"ל אבל העלין והלולבין ומי גפנים והסמדר הרי אלו מותרין לנזיר שאינן לא פרי ולא פסולת פרי אלא מן העץ הן נחשבין עכ"ל, ומשמע דרק סמדר הוי עץ ואילו בבוסר חל שם פרי.

ולפי"ז י"ל דמה שפסק הרמב"ם דמברך על פגין שהכל הוא משום דס"ל כשיטת הר"ש דכל פרי שלא נתבשל כל צרכו הוי מין קללה ומברך עליו שהכל.

ועיין ברמב"ם (פ"ב מהל' מעשר ה"ג) שפסק שאין חיוב תרומות ומעשרות חל עד הבאת שליש ופירות שהן בוסר פטורין מתרומות ומעשרות, דנאמר דין מסוים דחלות שם פרי לגבי חיוב תרומות ומעשרות. ולפי"ז י"ל דהוא הדין לגבי ברכה, דפירות שהן בוסר מברך עליהם שהכל משום שנאמר דין מסוים בהלכות ברכות דשם פרי חל בהבאת שליש דזהו שיעור עונת המעשרות, ופחות מזה הוי מין קללה, דסובר הרמב"ם שמברך עליו שהכל. ועיין בתוס' (דף לו ב ד"ה שיעורו) דס"ל דעל בוסר מברך בורא פרי העץ. ולפי מה שנתבאר בשיטת הרמב"ם י"ל דפליג על התוס', וס"ל דמברך על בוסר ברכת שהכל משום דנחשב למין קללה מכיון שלא נתבשל כל צרכו. ברם יתכן דרק בנובלות שהן פגין מברך שהכל משום שנשרו מן העץ ע"י הרוח ועדיין לא נתבשלו כל צרכן, ואילו בבוסר שקטף מן העץ מברך בורא פרי העץ אף לדעת הרמב"ם, משום דחל שם פרי בבוסר לענין ברכה כמו דחל שם פרי בבוסר בכל התורה כולה, ולא הוי מין קללה אלא אם כן השירום הרוח מן העץ.

ולכאורה תהא נפקא מינה בפירות שהביאו שליש ונשרו מן העץ ע"י הרוח ולא גמרו להתבשל, דאי נימא דהרמב"ם סובר כדעת התוס' (דף לו ב ד"ה שיעורו) דאף בדין ברכה חל שיעור פרי בבוסר ומברך עליו בורא פרי העץ, ומה שכתב הרמב"ם דמברך שהכל בנובלות הוא משום דנשרו מן העץ קודם גמר בישולן, י"ל דמברך שהכל אף בפירות שהביאו שליש ונשרו ע"י הרוח קודם שנגמרו להתבשל. אמנם אי נימא דסובר הרמב"ם שחל דין מסוים בהלכות ברכות דשיעור פרי הוא כשיעור עונת המעשרות ופחות מזה הוי מין קללה, י"ל דבפירות שהביאו שליש ונשרו מן העץ מברך עליהן בורא פרי העץ.

והנה עיין ברמב"ם (פ"ט מהל' מעשר שני הל' י"ג) שפסק דנובלות אסורות משום ערלה ונטע רבעי דמשמע דשם פרי לענין נטע רבעי חל בבוסר. ומאידך פסק הרמב"ם שאין פודין נטע רבעי עד שיגיע לעונת המעשרות דהיינו בהבאת שליש (פ"ט מהל' מעשר שני ה"ב), ומשמע דחל דין מסוים בנטע רבעי דשם פרי תלוי בהבאת שליש כתרומה ומעשר, וצ"ע בסתירה.

ונראה לתרץ דהרמב"ם מחלק בין חלות דין האיסור דנטע רבעי לבין חלות קיום מצות הניתן שבחפצא דרבעי, וס"ל דחלות איסור נטע רבעי תלוי בשם פרי דכל התורה כולה דהיינו בבוסר, משא"כ קיום מצות פדיון ואכילת נטע רבעי בירושלים תלוי בשם פרי דעונת המעשרות. דלשיטת הרמב"ם קיום מצות הניתן שבחפצא תלוי בשיעור דעונת

המעשרות, וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בדין פירות שביעית (פ"ה מהל' שמיטה הל' ט"ו) וז"ל אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר שנאמר תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה וכו', ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות עכ"ל. ומבואר דקיום האכילה תלוי בשיעור דעונת המעשרות. ואילו לגבי איסור פירות שביעית שיעורו בבוסר, וע"כ פסק (פ"ה מהל' שמיטה ויובל הל' י"ז) דאסור לקוץ את האילן שהוציא פירות אף על פי שלא הגיעו לעונת המעשרות משום שיעבור באיסור דלאכלה ולא להפסד שלא יגיע הפרי לעונת המעשרות, ומבואר שחל איסור שביעית בבוסר (ועיין במה שנתבאר בשיעורים לעיל דף לו ב ד"ה והתנן אין קוצצין את האילן).

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן נז

ענף ב ולמה שבארתי יש לתרץ שיטת הרא"ש דתלה דין ברכה דבפה"ע באיסור קציצת האילן בשביעית מקושיא החמורה של הגר"א והנשמת אדם מהא דאפילו בשביעית אסורין לאכול עד שיבואו לעונת המעשרות, דמקורן הוא מהא דבוסר כפול הלבן מברך עליו בפה"ע כדמוכח מהא דסוף פ"ז דכלאים שמטעם זה מודה גם הגר"א כדלעיל ושעור כפול הלבן נאמר גם לענין איסור קציצה בשביעית דא"ר אסי דשעור משיגרעו בגפנים שתנן באיסור קציצה בשביעית הוא בשעור פול הלבן, ולכן סובר שגם בחרובין וזיתים ושאר אילנות הוא לענין ברכה כמו שתנן לאיסור קציצה, ואינו כלום מה שאסור לאכול בשביעית דהא גם כפול הלבן אסור לאכול בשביעית ומ"מ מברך בפה"ע. והטעם דלענין איסור קציצה בשביעית שהוא מטעם לאכלה ולא להפסד צריך דוקא שיהיה גמר פרי שקודם לזה הרי הוא הפסד דפירא נגמרת עדיפא, דהא אף משהגיעו לעונת המעשרות תמוה קצת שהוא הפסד מה שקוצץ קודם שנגמרה כולה דהא נוספין עוד שני שלישים בזיתים וכדומה בכל אילן, אך שהטעם הוא כדכתב הרמב"ם שהרי הוציא פירותיו וכוונתו דכיון דגם זה הוא כגמר פרי לא חייבה תורה להחזיקם בקרקע עוד באם ירצה לתולשם דליכא שעור יותר מגמר פירא אבל קודם גמר פירא אף שראוי לאכול גם עתה וגם נטעי אדעתא דהכי מ"מ כיון שהוא הפסד אסור מלתולשם ולקצוץ עד גמר הפירא. ואף שכיון שמתורץ שיטת הרא"ש היה לן לפסוק כוותיה אבל עכ"פ כיון שהגר"א פליג יש להחשיב זה לספקא דדינא שלכן אין לנו לברך לכתחלה בפה"ע ואם בירך בפה"ע כהרא"ש יצא.

ולענין אם לברך שהכל או בפה"א, הנה התוס' והרא"ש /ברכות/ בדף ל"ו דעל בוסר פחות מכפול הלבן מברך בפה"א וכן פסקו הטור והמחבר, וכתב הטור הטעם דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א, ועיין ברא"ש שיליף זה מקפריסין דצ"ל לשיטת הבה"ג שכיון דלאו פירא נינהו אין מברכין עליו בפה"ע ומ"מ מברכין עליו בפה"א. ולכאורה ל"ד לקפריסין, שהתם הא נטעי אדעתא דקפריסין דאף אדעתא דעלין ותמרות נטעי כדתיירץ ר"נ בר יצחק בגמ' /ברכות/ דף ל"ו ורק משום דלאו פירא נינהו כדחזינן בערלה לא מברכין בפה"ע לכן כיון שעכ"פ גדל מהאילן שהוא מהארץ מברכין בפה"א, אבל על פחות מכפול הלבן שלא נטעי לזה דלכן אין מברכין בפה"ע א"כ גם בפה"א לא היה לן לברך אלא שהכל, כדאשכחן בפירות הארץ דכשלא גמר פירא אין מברכין בפה"א אלא שהכל כשלא נטעי אדעתא דהכי כגון בהא דחזיז בעירובין, אלמא דאף שעכ"פ גדל מהארץ כיון דלא גמר פירא אין לו חשיבות פירא אף לענין בפה"א, וא"כ מ"ש בוסר פחות מכפול הלבן שמברכין בפה"א אף שלא גמר פירא ולא נטעי לזה.

ועיין במג"א /או"ח/ סי' ר"ד סק"ז שתירץ דמשום דלא גמר פירא נחית חד דרגא דלכן בפרי האדמה מברכין שהכל ובפרי העץ מברכין בפה"א. אבל תמוה מנלן זה, דמסברא ודאי אין לומר דבר כזה ומקפריסין הא ליכא ראיה א"כ מ"ט לא יהיה כמו באין דרך לאוכלן חיים דאין חלוק בין פרי האדמה לפרי העץ שבכולן מברך שהכל. ועיין בנש"א אות ה' שהקשה ג"כ מנ"ל לחלק בין פה"א לפה"ע, והביא מש"ל בשם הגאונים דפירות שלא נגמרו בשולן כגון בוסר ופגים ובשאלא כמרא מברכין שהכל, ורוצה לומר שגם הרמב"ם סובר כן דכתב בפ"ח מברכות ה"ח דנובלות שהן פגים מברכין שהכל והן פירות שלא נגמרו, ומשמע לו דה"ה בתלשן קודם שנגמרו נמי הוא שהכל רק משום דאין דרך לתלוש קודם בשולן. אבל פשוט לע"ד דהב"י סובר דדוקא בנובלות שהם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שנתבשלו כדפי' לשון זה הרמב"ם בפירוש המשנה /ברכות/ בדף מ' מברך שהכל ולא בתלשן בידיים מחמת שרצונו לאוכלן עתה שאז אפשר שמברכין בפה"א. והטעם דיש תרי עניני נטעי אדעתא דהכי, דהיכא דצריך להחשיבו לפירא ממש כנגמר צריך שיהיו נוטעין אדעתא לתלוש כשיתגדל בשעור כזה שהוא רק בבוסר כפול הלבן שאף שאינו פרי גמור דהא עדיין לא הגיע בזה לעונת המעשרות מ"מ עושה זה שהרבה תולשין אז ונטעין גם אדעתא דהכי להחשיבו פירא לברכת בפה"ע. וכן בדבר שהגמר הוא כשיתקשה ולא יהיה ראוי לאכילה כמו צנון צריך שיהיו נוטעין גם אדעתא לתולשן כשהוא פוגלא, דאם אינו עומד כלל לתולשו בעת שראוי לאכילה אין שייך זה להתחשב אף פרי האדמה שמצד זריעתו וצמיחתו אינו עומד לאכילה והוי רק כנעשה עתה אחר שנתלש אוכל כיון שנהנה שע"ז אין לברך אלא שהכל. וזהו טעם הגמ' /ברכות/ ל"ו /דקורא מברך רק שהכל ופוגלא מברך בפה"א. אבל היכא שעומד לאכילה כשיגדל ויגמר הפרי וע"ז ניטע והוא ראוי לאכול גם קודם שנגמר אך לא בחשיבות הפרי דלכן לא מצוי שיתלשו אז והנידון הוא לענין בפה"א סגי מה שעכ"פ ודאי ידע כשנטע שאם ירצה לאכול כשלא נגמר יתלשו, דאף שזה אינו כנוטע אדעתא דהכי אבל לא הוי גם כלא נטע אדעתא דהכי שנימא שמחשבה ההיא תבטל תלישתו עתה, דלכן אף שפרי עץ לא נחשב כיון דעדיין אינו פרי דלא היה עומד

ליתלש מ"מ פרי האדמה עכ"פ הוי, דהא תולשו עתה לאוכלו והחשיבו לפרי וזה הא מאדמה הוא דבעודו מחובר לאדמה החשיבו לפרי.

ומביא שפיר ראייה מקפריסין דאף דהתם נטעי אדעתא דקפריסין מ"מ הא בהכרח אינו הפרי של העץ מדחזינן דלא נאסר בערלה, ומ"מ פרי אדמה נחשב משום דלענין פרי אדמה אין צריך שיהיה דוקא פרי המיוחד להתגדל מזה דהם רק האביונות אלא דכל מה שנתגדל הראוי ועומד לאכילה הוא בברכת פרי האדמה, א"כ גם בבוסר פחות מכפול הלבן שאף שאין להחשיבו פרי העץ כיון שלא נטעי לתולשן בשעור כזה ואינו פרי המיוחד להעץ מ"מ כיון שבעודו מחובר לאדמה החשיבו לאוכלו שנעשה בתלישתו עומד לאכילה סגי להתחשב פרי האדמה, דכל מה שנתגדל באדמה הראוי ועומד לאכילה הוא בברכת פרי האדמה, אף שאינו עיקר הפרי כדכתב הטור.

וא"כ הוא רק בתלשן כשלא נגמרו מחמת שרוצה לאוכלן שנעשו עומדין לאכילה בעודן במחובר לאדמה אבל בנובלות שהן פירות שנפלו בעצמן כשהן פגים קודם שיתבשלו שלא תלשן ורק אחרי שכבר נתלשו רוצה לאוכלן הרי לא נעשו עומדין לאכילה אלא אחרי שאין שייכין שוב להאדמה, שלכן אין להחשיבם אף פרי האדמה, והוא טעם נכון, וזהו שיטת הב".

אך מ"מ הא לא הזכיר זה הרמב"ם בהלכותיו דין תלשן קודם שנגמרו איך דינם ואפשר שסובר דגם בתלשן הוא שהכל ונובלות אורחא דמלתא נקט כדרוצה לומר בנש"א. וגם אפשר סובר אדרבה שאף קודם שנגמרו אם אך ראוי לאכול הוא בברכת בפה"ע משום שנחשב ניטע גם לכל מה שירצה אף שרק יחידים רוצים בכך דלא כתוס' והרא"ש. ול"ד לקפריסין שאינו פרי אף כשנגמר. ורק בנובלות שנתלשו מעצמן שלא עמד לזה כתב שהוא רק שהכל. ולכן שפיר כתב הב"י שלא הזכיר הרמב"ם דין פירות קודם שנגמרו ולא ידוע שיטתו. ולדינא פסק כתוס' והרא"ש שמברכין בפה"א בפחות מכפול הלבן, והוא מטעם נכון וכדבארתי בבאור ראיית הרא"ש מקפריסין.

וחזיז שמברך שהכל מטעם שלא גמר פירא אף שג"כ תלשן בידים והחשיבו לאוכל בעודו מחובר לאדמה, הוא מטעם המפורש בגמ' עירובין שם /כ"ח/ מברייתא הפול והשעורה והתלתן שזרען לירק בטלה דעתו אצל כל אדם ואין מחשבתו לאוכלן כלום עד שאוכלן ממש שהוא אחר התלישה שאין שייכים שוב להאדמה שלכן אין להחשיבו אף פרי האדמה. ולא מיבעי להסוברין שבגנונייתא מברכין בפה"א כדכתב העטרת זקנים בסי' ר"ד סק"ג שהוא מטעם דפרש"י דכו"ע אכלי לה שלכן מחשבתו לאוכלן עשאו לאוכל בעודו מחובר שודאי הטעם בדברא משום שבטלה דעתו, אלא אף אם נימא שליכא חלוק דהא לא הוזכר בפוסקים נמי צריך לומר דהוא משום שסברי דאין הלכה כרב ואיך בדגנונייתא בטלה דעתו, וכן משמע שסובר הרמב"ם דפסק סתמא בפ"ב דתרומות ה"ז התבואה והקטניות שזרען לירק בטלה דעתו אצל כל אדם והירק שלהן פטור משמע מדסתם שאף בדגנונייתא בטלה דעתו, ולכן יסבור דאף בדגנונייתא אין מערבין ומברכין שהכל. ועיין במ"ב /או"ח/ סי' ר"ד בשער הציון אות י"א בשם מגן גבורים שלדינא אין לחלק בזה, והוא לע"ד משום דאף בדגנונייתא בטלה דעתו כדמשמע מרמב"ם ולכן לא קשה כלום מחזיז. ואין צורך לטעם המג"א דנחית חד דרגא וטעמו דחוק וצ"ע.

וקורא נמי צריך לומר שבטלה דעתו מטעם דפרש"י בד"ה דקלא לא נטעי אינשי אדעתא לאכול את הקורא שהאוכלן ממעט ענפי האילן עיין שם, דכיון שיש טעם שלא לתלוש את הקורא שלא ימעט הענפים שהוא עושה שלא כהראוי בטלה דעתו ולא נחשב אוכל מצד זה עד אחר התלישה שאינו שייך שוב להאדמה שלכן אין להחשיבו אף פרי האדמה ומברך שהכל.

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן כג

ואם תאמר היכי מברכין על החומץ הא אמרינן בפרק בתרא דיומא (דף פא) השותה חומץ ביום הכפורים פטור דלית הלכתא כרבי דאמר חומץ משיב את הדעת ולעיל (דף לו ב) גבי פילפלי יבשתא משוינן ברכה ליום הכפורים יש לומר דמיירי^(מ) במזוג קצת כדמסיק התם דאז משיב הדעת אי נמי מיירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה^(י) וחומץ עיקר מכל מקום אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרינן לעיל (שם) גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון:

רבינו יונה מסכת ברכות דף כח עמוד ב

על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו פירוש נובלות הפירות שנפלו קודם בישולן וגובאי הוא חגב שיש לו ד' סימני טהרה כדאית' במסכת חולין (דף נט א) וא"ת והיאך מברך על החומץ כלל והא לאו בר אכילה הוא כדאמרינן ביומא (דף פא ב) שאם שתה חומץ ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה קי"ל שאין מברך עליו כלל כגון זנגבילא יבשתא (במכילתין דף לו ב) שאין מברך עליה כלל כיון שאינו חשוב מאכל ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה כדאמר' לעיל (שם) כס פלפלי ביומא דכפורי פטור ויש לתרץ דגבי חומץ אף על פי שהוא פטור כשיעור רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו מיהו נראה דברביעית או פחות מרביעית מברך עליו בתחלה מפני שלא יהנה מן

העולם בלא ברכה ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה ביוה"כ אבל ביותר מזה שחשוב שתיה ביוה"כ מברך עליו תחלה וסוף. מפי מורי הרב נר"ו:

שער הציון סימן רד ס"ק יח

(יח) מגן אברהם ומגן גבורים והגר"ז וסודרו של הגאון יעב"ץ, ודלא כאליה רבה, ועיין בשערי תשובה שגם הוא הסכים כן לדינא, דבלאו הכי דעת רבנו יונה לברך על חומץ, עיין שם, וכן מצאתי באשכול שדעתו דיש לברך על חומץ משום דנהנה, ואין למדין מיום הכפורים דתליא ביתובי דעתא וחומץ אינו משיב נפש [מה שאין כן בענינא דכס פלפלי מדמינן שפיר, דאינו בכלל אכילה כלל]:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ח

הפת שעפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטירות על כולן מברך תחלה שהכל, וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך נ בורא נפשות, וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו.

רמב"ם הלכות שביתת עשור פרק ב הלכה ה

אכל אוכלים שאין ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים או שרפים הבאושין או ששתה משקין שאין ראויין לשתייה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות.

רמב"ם הלכות תרומות פרק י הלכה ז

אבל השוגג שאכל תרומה ביום הכפורים או שאכל תרומה נקורה, והשותה יין תרומה שנתגלה, והסך יין ושמן כאחד או ששתה שמן וחומץ כאחד או שכסס את החטים או גמע את החומץ ה"ז משלם קרן וחומש. **+השגת הראב"ד/ אבל השוגג וכו' עד משלם קרן וחומש. א"א פלוגתא דרבי ורבנן היא ורבי הוא דס"ל הכי וקי"ל כרבנן ואף על גב דמברכין עליה בורא פרי האדמה אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא. +**

אגלי טל באורים מלאכת טוחן אות סב

[סב] החושש בגרונו לא יבלע שמן כו'. הנה בדין שתיית השמן לרפואה למי שחש בגרונו. ג' שיטות. לרש"י ר"פ כיצד מברכין [לו א] להשהותו בגרונו אסור ולבלוע מותר. וע"י אניגרון אפי' להשהותו בגרונו מותר. ולתוס' אינו מותר אלא בתרתי לטיבותא ע"י אניגרון ולבלוע. והרמב"ם [פכ"א הכ"ד] לא הביא כלל דין דע"י אניגרון רק כתב דין השמן לא יערערנו היינו לשהות בפיו או לפלוט אסור ולבלוע מותר בשלא שהה בגרונו. ואניגרון בגמ' אורחי' דמילתא נקט. כן כתב הב"י לדעתו. וקשה לי טובא במה שהתיר הרמב"ם לבלוע השמן בעיני' שהרי גבי חומץ [ביצה יח ב] רצה רבא לומר דאחר טיבול אפי' לגמע ולבלוע אסור דניכר שהוא לרפואה אלא דהדר ביה משום דהואיל ולפני טיבול שרי לאחר טיבול נמי שרי. אבל מ"מ סברא זו נשאר דחומץ לאחר טיבול ניכר שלרפואה. ובשמן דס"ל להרמב"ם לבלוע מותר ואינו ניכר שלרפואה אף דשמן אין היתר משום קודם טיבול [וחומץ קודם אכילה דרכו לפתוח מעיו משא"כ שמן שאינו מועיל לזה כלל] צריך לומר דשמן לבדו הוא מאכל טפי מחומץ. ואלו לענין קרן וחומש דתרומה איפכא שמעינן. דהשותה שמן של תרומה מפורש בפרק כיצד מברכין [לה ב] דפטור וכן פסק הרמב"ם [תרומות פ"י הי"א]. ואלו המגמע חומץ פסק הרמב"ם [שם פ"י ה"ז] דחייב קרן וחומש ולא חילק בין לפני טיבול ללאחר טיבול. וכן כתב הכ"מ בשם הירושלמי [תרומות לא ב] דחומץ לאחר טיבול חייב. הרי דחומץ הוא מאכל טפי [ועיני ראו מ"ש בתוס' יום הכפורים [יומא פא ב] בשם מהר"ש סריליו לחלק בין מגמע לשותה. ובזה אין מזור לקושיא זו דבין בתרומה בין בשבת בלשון מגמע נשנה ואף על פי כן חייב בתרומה] ומתוך הדוחק אני אומר דלעולם שמן הוי מאכל טפי כדמוכח הא דשבת. ומ"מ לענין חיוב קרן וחומש. חומץ הואיל ותחילתו הי' יין של תרומה וחל עליו האיסור שלא ישתנו הזר. כל זמן שראוי קצת לאכילה לא פקע איסורו. מה שאין כן שמן מעולם לא חל איסור עליו לשתותו בפני עצמו. וכיוצא בזה חילק הש"ס ר"פ דם שחיטה [כריתות כא א] בין לאסוקי טומאה מיני' עד שיפסול מלאכול לכלב בין לאחותי ליה טומאה בעינן שיהיה ראוי לאדם דוקא. ובזה יתיישב דברי הרמב"ם דבהלכות יוה"כ [פ"ב ה"ה] פסק שמה חומץ פטור. ולפמ"ש ניחא דמסתמא נתחמץ קודם יוה"כ ובשעה שחל איסור יוה"כ כבר היה חומץ ע"כ פטור. ודומה לאוכל נבילה ביוה"כ פטור דהיינו דוקא בנתבבלה מעיה"כ. מעתה אין דוחק לומר דהא דשתה חומץ בנתחמץ קודם יוה"כ:

(ב) ומה שנראה לי עיקר בדעת הרמב"ם הנ"ל גם מה דקשה טובא מאחר דבגמ' לא התיר רק ע"י אניגרון שהוא אכילה שמברך עליו בפה"ע משמע אבל לחודי' דלאו אכילה הוא אסור. וגם סתירת דברי הרמב"ם שבחומץ תרומה מחייב קרן וחומש וביוה"כ פטור על חומץ. וגם מ"ש הרמב"ם [ברכות פ"ח ה"ב] שמן זית בעיני' מברך שהכל. והרי בגמ' קאמר דמזיק ליה וכיון דאינו נהנה למה יברך כלל. ונראה ליישב דהנה בסוף פרק גיד הנשה [קג ב] פליגי ר' יוחנן ור"ל דלר'

יוחנן חייב בהנאת גרונו אף בלא הנאת מעיו. ור"ל סובר הנאת מעיו בעיניו. ונראה דלר"י החיוב תלוי רק בהנאת גרונו ובהנאת מעיו לחוד פטור. ואפשר גם לר"ל אינו חייב רק בתרתי שהרי האוכל ביוה"כ עם חשיכה מעיו נהנין ביוה"כ ומותר. ש"מ בלא הנאת גרונו לא הוי אכילה. מ"מ לר' יוחנן נראה פשוט דכל אכילה תליא בהנאת גרון לחוד. אך לענין בהמ"ז דכתיב ושבעת תלוי בהנאת מעיו. וראי' שהרי אם נתעכל המזון שוב אינו מברך שעבר השביעה. הרי שאינו מברך על מה שהיה שבע תחילה דא"כ אפי' נתעכל נמי. וע"כ דאינו מברך רק על הנאתו של עכשיו והרי הנאת גרונו כבר עברה^ט. ומה"ט אינו מברך על הריח לאחריו כיון שכבר עבר הנאתו כמ"ש הכלבו הובא במג"א רט"ז סק"א. ולענין ברכה שלפני' תלוי ג"כ בהנאת מעיו לבד שהרי מטעמת אין צריך ברכה בטועם ופולט. וכתב המג"א סי' ר"י סק"ט משום דאינו נקרא הנאה אלא בתוך מעיו. וכן פירש הרב בסידור בספר ברכות הנהנין ספ"ח ז"ל לא מיקרי הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך ע"ש. ואף דבכל אכילות שבתורה קי"ל כר' יוחנן דבהנאת גרונו לבד מחייב דהיינו הנאת החיך לבד. כדכתיב [איוב י"ב י"א] חיך אוכל יטעם עי"ש ס"פ גיד הנשה. מ"מ לענין ברכה אינו חייב על הנאת החיך. והטעם בזה ברור שהרי ברכה שלפני' למדו בקל וחומר מברכה שלאחרי' וברכה שלאחרי' חיובה על הנאת מעיו כנ"ל. וממילא מוכח דחיוב ברכה שלפני' על הנאת מעיו לבד אפי' כשלא נהנה גרונו. כיון שלמדו בקו"ח מברכה שלאחריה שחיובה רק על הנאת מעיו דהנאת גרונו כבר עברה. וביום הכפורים נראה לי דאינו חייב רק על הנאת גרונו ומעיו יחד. ומשום דביומא ר"פ יוה"כ [עד ב] יליף דאינו חייב כרת רק על אכילה מדכתיב והאבדתי עינוי שיש בה אבידת הנפש הכתוב מדבר [שאם לא יאכל זמן רב ימות]. וזה במניעת הנאת מעיו. ומכל מקום בהנאת מעיו לחוד ג"כ אינו חייב שהרי אמרו בגמ' שם דאינו חייב אלא על דבר שחייבין עליו כרת במקום אחר ואיזה זה אכילה ושתי' ואם לא נהנה גרונו אינו חייב במקום אחר. שוב מצאתי כן בתשו' חת"ס חלק או"ח סי' קכ"ז דביוה"כ דכתיב אשר לא תעונה אינו חייב רק בהנאת מעיו. מעתה יבואר הכל בעזהשי"ת:

(ג) דהנה חומץ שנתקלקל טעמו וריחו ברור שאין בו הנאת מעיים ואינו מזון לגוף אך קלקולו זה תקונו שבהרגשת החמוץ בגרונו משיב את הנפש. אבל הנאת מעיו אין בו. ושמן נהפוך הוא כי הוא יפה ומשובח ובודאי הוא מזין. אך לרוב שמנוניתו אינו נהנה ממנו אבל בבא למעיו הוא מזון לגופו. [וידוע שמשקה הטרָאָהן אף שאדם קץ בשתייתו נותנים אותו הרופאים לאדם כחוש שיבריא וישמן]. וע"כ בתרומה דכתיב כי יאכל ואכילה בהנאת גרונו תלוי חייב על החומץ ופטור על השמן. וביוה"כ דאינו חייב רק על מה שיש בו הנאת מעיו ג"כ פטור על החומץ. ולענין ברכה דמחייב על הנאת מעיו לבד כנ"ל ע"כ מברך על השמן שהכל משום הנאת מעיו שבו. וע"כ לענין שבת חומץ יש היכר שלרפואה מכוין דאין לתלות ששותהו בשביל הנאת גרונו. שהרי יוכל לשתותו באופן שיהיה לו הנאת גרונו ומעיו יחד כגון ע"י מזיגה במים דחייב ביוה"כ. וע"כ שיש במוזג גם הנאת מעיו וכ"ש במעורב עם דברים שיש להם טעם. ומדשותהו חי לבד מוכח שהוא לרפואה. ולרפואה אין דרך לשתותו רק חי לבד [ע"כ ה' אסור לאחר טבול לולא טעמא דהואיל]. אבל שמן אין היכר שלרפואה מכוין די"ל ששותהו כך בשביל הנאת מעיו שבו. מה אמרת א"כ אם לא ה' מכוין לרפואה ה' שותהו ע"י תערובות שיהיה בו גם הנאת גרונו. ליתא דאי נמי לרפואה שתי לה ה' יכול לשתותו ע"י אניגרון דמהני לרפואה ויש בו הנאת גרונו ג"כ דהא מברך עליו בפה"ע בע"י אניגרון כדאיתא ריש פ' כיצד מברכין. ושוב אין היכר דלרפואה מתכוין דכיון דאיך שיהי' הפסיד הנאת גרונו בחנם אפי' אי לרפואה שותהו שוב נוכל לתלותו ששותהו משום הנאת מעיו שבו. וע"כ ניחא הברייתא דתנא היתר בע"י אניגרון ולמדנו התנא דע"י אניגרון הוי מאכל ואין היכר שלרפואה מכוין וממילא מותר בלא אניגרון נמי דשוב אין היכר שלרפואה מכוין כנ"ל. אבל בחומץ שלא מצינו אופן שיהי' טוב לאכילה ולרפואה [כשעומד לאחר טיבול] שפיר יש היכר שלרפואה מכוין. שאם להנאת גרונו שתי לי' ה' שותהו באופן שיהיה בו גם הנאת מעיו. וע"כ דלרפואה שתי לי' ולא ה' יכול לשתותו באופן אחר שיהי' בו הנאת מעיו ג"כ. ודו"ק היטב: ולדינא נראה מאחר שקי"ל סי' ר"ב [סעי' ד'] דשמן זית אינו מברך עליו כלום משמע דס"ל דאפי' הנאת מעיו לא חשוב ליה^(נב). ע"כ לענין רפואה נמי אסור אפילו בולעו בעיני'. והרמב"ם דמתיר לטעמי' אזיל דפסק שם לברך שהכל: